

УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРУ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ СЕМІНАР ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ОСВІТЯН У МЕМОРІАЛІ ЯД ВАШЕМ (ЄРУСАЛИМ)

23–29 листопада 2025 р. в Меморіалі Яд Вашем у м. Єрусалим (Ізраїль) відбувся спільний семінар УЦВІГ і Міжнародної школи викладання Голокосту Меморіалу Яд Вашем. Після шести років перерви Український центр вивчення історії Голокосту поновив щорічні стажування українських учителів історії у Меморіалі Яд Вашем. Це один із давніх освітніх проєктів УЦВІГ, що розпочався майже двадцять років тому.

Група випускниць літніх семінарів-шкіл «Історія Голокосту: вивчення, викладання, пам'ять» за останні шість років нарешті мала змогу взяти участь у нашому спільному з Яд Вашем проєкті. Ця освітня подорож була дуже важливою для наших освітянок як неоціненний обмін досвідом викладання з ізраїльськими педагогами.

Тиждень інтенсивних днів навчання, спілкування, дискусій і рефлексій. Ми віримо, що ці знання та контакти повернуться в Україну у формі нових уроків, проєктів та ініціатив, які допоможуть говорити про минуле відповідально, глибоко й по-людськи.

Джерело: УЦВІГ

Учасниці навчально-методичного семінару

Пропонуємо вашій увазі відгуки учасниць.

...Це був час глибокого занурення у тему пам'яті, відповідальності та педагогіки. Протягом тижня ми працювали з провідними дослідниками та педагогами Яд Вашем і колегами з Українського центру вивчення історії Голокосту.

Кожен день складався з практикумів, лекцій, дискусій і екскурсій, що відкривали нові сенси й давали змогу глибше зрозуміти трагедію Голокосту та виклики сучасної освіти пам'яті.

Під час семінару в Яд Вашем ми мали можливість не лише навчатися, а й ознайомитися з різними місцями, які по-своєму доповнюють розуміння історії, культури та пам'яті. Етнокультурне багатоголосся, яке прочитується у вулицях і староміських пейзажах. Кожен камінь тут дихає минулим.

Вражена силою цього місця та способами збереження пам'яті про Шоа. Нові підходи та методики викладання, практикуми та екскурсії вражають. Історія Голокосту, яка оживає через особисті долі, свідчення та артефакти.

Музей Ізраїлю

Екскурсія стала хорошою нагодою побачити, наскільки багатогранною є історія цієї країни.

Особливо запам'яталися експозиції з археології та зал із Сувоями Мертвого моря.

Голокост через мистецтво. Мистецтво часто передає те, що складно пояснити словами.

Зал із сувоями рукописів Мертвого моря

Єрусалим і Кумран. Прогулянки Єрусалимом дали можливість побачити місто, в якому історія буквально «під ногами». Кумран — більш спокійний, зосереджений простір.

Тут краще розумієш, чому ці сувої стали такими важливими для науки й культури.

Катерина Попова, кандидат історичних наук,
вчителька історії, м. Рівне

Цьогорічна осінь завершилась для мене знаковим подією — участю у спільному семінарі Українського центру вивчення історії Голокосту та Міжнародної школи викладання Голокосту Яд Вашем, що відбувався у м. Єрусалим. Тиждень насичених, інтерактивних лекцій, практикумів, екскурсій Меморіальним центром і музеями, дискусій і обміну досвідом став джерелом натхнення для власного професійного розвитку та ідей для нових проєктів, досліджень, ініціатив.

Учасниці семінару (а група складалася виключно з випускниць навчальних семінарів УЦВІГ) поглиблено опрацювали актуальні аспекти історії Голокосту, ознайомились із міжнародним досвідом викладання цієї теми для школярів різного віку, різноманітними дидактичними матеріалами та методичними підходами, які використовують фахівці Яд Вашем. Огляд архіву, музейних і виставкових експозицій, пам'ятних майданчиків і меморіальних об'єктів доповнювався історіями окремих людей. Завдяки цьому далеке минуле ставало близьким, а історичні паралелі супроводжували нас на кожному кроці.

Особливо відгукнулися моїм думкам і переживанням відвідування Долини знищених громад, Саду Праведників, Дитячого меморіалу та виставки «Жива пам'ять: колекції Яд Вашем між минулим і майбутнім». Кожен із цих об'єктів став для мене зразком неформального підходу до збереження історичної пам'яті.

Долиною знищених громад ми рухались із героями повісті Шолом Алейхема «Хлопчик Мотл». Надзвичайно цікавий методичний прийом проведення екскурсії нам представила Ноа Сігал. Емоційний сплеск викликали назви рідних міст і містечок серед 5000 назв громад,

Робочі моменти

вирізьблених на 107 кам'яних брилах Долини. Кожна назва — пам'ять про єврейську громаду, що була знищена в часи Голокосту.

Пам'ять про тих, хто, ризикуючи власним життям, рятував євреїв у ті часи, увічне Сад Праведників народів світу. Близько 2000 дерев було висаджено на схилах меморіального комплексу на честь рятівників. З 1996 року імена Праведників почали карбувати на стелах, що утворюють ланцюг стін. Імена згруповані по країнах, і щороку додають нові. Як хвилююче було знаходити імена тих, чия долю досліджували разом з учнями!

Неможливо було втримати сльози під час відвідання Дитячого меморіалу. Він збудований у формі печери на честь 1,5 млн єврейських дітей, які загинули. Світло свічок, що відбиваються у дзеркалах темного приміщення, і голос, що називає імена, вік та місце народження загинувших дітей. Більше нічого... Але за кожним іменем — цілий світ, який зник, покоління, що не народились.

Виставка «Жива пам'ять» збирає артефакти й твори мистецтва, що не експонувались досі. Початок виставки — автентичні предмети, за кожним із яких історія життя, смерті чи порятунку. Всі вони — наче вікна у світ, який зник. Але кожен із них засвідчує віру, яку не змогло знищити пекло Голокосту. А завершує виставку інтерактивний розділ, що запрошує пройти за лаштунки музею і подивитись на те, як зберігають і досліджують зібрані артефакти.

Протягом усього семінару мене не полишала думка про те, як важливо у державі, що вимушена обстоювати свою незалежність зі зброєю в руках, зберігати пам'ять про події минулого, про людей, які були учасниками цих подій. Зберігати не формально, а реально. Спостерігаючи за групами ізраїльських школярів, студентів, військових, поліцейських у Меморіалі Яд Вашем, бачила втілення цілеспрямованої державної політики із формування культури пам'яті.

Більша частина занять семінару була присвячена методиці викладання історії Голокосту. Які ресурси використати? Як будувати розмову про складні історичні теми з дітьми різного віку? Як працювати зі свідченнями тих, хто пережив трагічні події чи був їх свідком? На всі ці питання учасниці шукали відповіді спільно з викладачами, моделювали навчальні ситуації, аналізували власний досвід. На мою думку, кожна з нас збагатилася новими знаннями, вміннями, ідеями. Відбулось це завдяки кільком факторам: майстерності координаторів Ноа Сігал (Яд Вашем) і Ольги Лімонової (УЦВІГ), якісній попередній підготовці групи під час багаторічної діяльності УЦВІГ та завзяттю й креативності учасниць.

Крім навчання, тиждень перебування в Єрусалимі став часом відвідування історичних пам'яток цього давнього міста, центру трьох світових релігій. Дякую долі, що змогла пройти Дорогою скорботи, поклонитися Храму Гробу Господнього, Гробниці Богородиці. Екскурсія Старим Єрусалимом із надзвичайною Розою Златопольською дала можливість побачити іудейський і мусульманський Єрусалим. А завершенням перебування в Ізраїлі стала поїздка в Кумран, на Мертве море.

Наталія Герасим, методистка, тренерка освітніх програм, фасилітаторка навчальних курсів для педагогів, м. Чернівці

Уже в голові замовк гуркіт потяга та літака... Час проаналізувати освітню подорож до Міжнародної школи вивчення історії Голокосту в Єрусалимі. Хоча ні, потрібно почати з того, що колись у далекому 2023 році я була учасницею освітнього семінару-школи «Історія Голокосту в Україні: вивчення, викладання, пам'ять» у місті Києві, організованого Українським центром вивчення історії Голокосту. Саме тоді пройшла перша частина освітньої подорожі та відбулося знайомство з концепцією викладання історії Голокосту в Міжнародній школі при Меморіальному комплексі Яд Вашем. І ось — неімовірна новина: прийшло запрошення від УЦВІГ продовжити навчання вже безпосередньо в Яд Вашем (Єрусалим)! Сказати, що я зраділа, — це нічого не сказати!!! Одразу наголошую, що для мене це запрошення — висока відповідальність, бо я серед учасниць, які будуть представляти нашу країну, а також рівень довіри від УЦВІГ. Очікувань було безліч: побачити іншу країну (не європейську), ознайомитися з методиками викладання історії Голокосту в епіцентрі вивчення цієї теми, побачити на власні очі Залу Імен, Алею Праведників, місця, де зберігаються найвідоміші документи, речі, свідчення тощо. Робота групи проходила безпосередньо в Яд Вашем, і це окреме відчуття... На другий день я йшла коридорами і уявила себе співробітницею комплексу, яка прямує по коридору з важливим завданням... Завдяки вдало складеній програмі нам удалося послухати лекції з різних аспектів вивчення історії Голокосту, наприклад «Зберігачі пам'яті: документи та артефакти Голокосту та їхнє значення сьогоденні», «Євреї колишніх радянських республік у міжвоєнний період — особливості та порівняльний аналіз» (український кейс) тощо.

Важливо зазначити, що більшість нашої роботи — це дискусії, обговорення, що робило процес навчання живим та емоційним, наприклад «Євреї та юдаїзм — між історією та вірою» тощо. Але більше всього «зачепили» практикуми, бо вони були цікавими не тільки з історичного, а й із педагогічного боку.

Я впевнилася, що немає меж розвитку підходів до викладання, як-от практикум пані Ноа Сігал, який був на історіях різних представників єврейської спільноти. За допомогою простих запитань ми, самі того не зрозуміючи, змогли опрацювати великий пласт історич-

Робота в групах

ного матеріалу, подискутувати та вирішити проблемні питання. Це було неймовірно! Відзначаю високий рівень викладачів Міжнародної школи, які настільки влучно й тонко ставлять запитання, комунікують з аудиторією, обігрують ситуації тощо. Надзвичайно чутливою була зустріч з паном Яковом Векслером, який називає себе відірваним листом від дерева, бо його у зовсім малому віці мати віддала в польську сім'ю, щоби врятувати життя, і вже далеко після війни він знайшов свою родину і живе тепер в Ізраїлі. Це далеко не повний перелік тих емоцій і вражень, які залишилися після семінару. Окремою частиною роботи була екскурсія Єрусалимом. Саме відчуття, що ти перебуваєш в історичному місці, де переплітається історія, — захоплює!!!

Марина Мегельбей,
вчителька історії Великоновосілківського
ЗЗСО І–ІІІ ступенів № 2

...мені випала неймовірна можливість узяти участь у навчанні для українських учителів у Єрусалимі, в найбільшому міжнародному центрі вивчення та викладання історії Голокосту Яд Вашем.

Подорож стала глибоким професійним і особистим досвідом. Ми мали змогу відвідати неймовірні музеї Яд Вашем — місця, де історія промовляє не через дати й цифри, а через долі тих, хто став жертвами. Вразили практичні заняття зі спогадами людей: коли тримаєш у руках документ або читаєш лист, раптом усвідомлюєш, що історія Голокосту — це передусім історія кожної окремої людини, чию присутність відчуваєш навіть через десятиліття.

Меморіал «Долина громад»

Надзвичайно важливою стала й наша робота у Долині громад — меморіалі, присвяченому більш ніж 5000 знищених під час Голокосту єврейських громад. Саме там я ще раз переконалася у правильності власних дослідницьких напрямів щодо подій на території Очакова. У доступних архівах Яд Вашем мені вдалося знайти списки людей, які загинули під час Голокосту в Очакові. Це відкриття стало болючим, але водночас надзвичайно цінним, — пам'ять оживає, коли ми повертаємо імена й історії тим, кого намагалися позбавити навіть цього.

Спілкування з колегами-освітянами з різних регіонів України дало ще більше розуміння того, наскільки важливо передавати учням не лише факти, а й людський вимір трагедії.

Повертаюся додому з новими знаннями, глибокими емоціями та усвідомленням великої відповідальності.

Оксана Вишинська,
вчителька історії, м. Очаків (Миколаївська обл.)

Ну от нарешті пристрасті трохи вщухли, і можна переосмислити мою освітню подорож... Переглядаючи сотні фото, все ще не вірю, що я була там... у Єрусалимі! Але все ж хочеться почати з початку... Моє знайомство з УЦВІГ почалося ще в далекому 2019 році, саме завдяки цій громадській організації я глибше ознайомила з невідомими для мене трагічними сторінками нашої спільної історії — Голокостом. А також уперше відвідала столицю Київ. Невдовзі цей освітній курс продовжився відвідинами Берліна — і розумінням, як же там відбувається меморіалізація трагедії Голокосту і виховується практика пам'ятання. Це вже був новий досвід... Проїшов час, і наступною була сходи́нка — це літня школа УЦВІГ і подорож до Польщі в 2023 році. Там ми відвідали табори смерті Собібор, Майданек і Белжець — ще один погляд на те, як зберігати пам'ять про те, що ніколи не може повторитися! І ось неочікувана новина від УЦВІГ — мене запрошують на семінар для українських викладачів у Міжнародну школу вивчення історії Голокосту Яд Вашем! Я не повірила, що моя мрія скоро стане реальністю! Та все ж таки, незважаючи на довгу дорогу, ми прибули до пункту призначення — і очікування, над якими я весь час думала у потязі, почали втілюватися у життя. Одне скажу точно, що навчання в Яд Вашем — це відчуття глибини і ваги того, що ми там вивчали. Це не просто лекції — це зустріч із правдою, яку треба мати відвагу прийняти й зберегти для наступних поколінь. Уже перша лекція з доктором Зеєвом Дашевським «Євреї та юдаїзм — між історією та вірою» розкрила доволі відомі факти з релігієзнавства, але дискусія допомогла подивитися на ці факти під іншим кутом. Ще одна лекція другого дня з п. Анною Ріненберг «Зберігачі пам'яті: документи і артефакти Голокосту та їхнє значення сьогодні» вразила підземним сховищем, де бережно зберігають усі музейні експозиції, які несуть інформацію для наступних поколінь. Дуже вражаючими, звісно, були і екскурсії. На другий день семінару п. Ноа Сігал провела екскурсію Долиною громад, де кожен напис, вигравіюваний у скелях, назавжди пам'ятає про ті міста і містечка, де колись жили традиції і звичаї, мова і релігія, побут і пісні стародавнього єврейського народу.

Ноа Сігал проводить екскурсію

Цікавою була театралізована вистава про єврейсько-го хлопчика Мотла, персонажа оповідань Шолом Алейхема, який змушений був покинути своє рідне містечко і через небезпеку втікати. Історія однієї єврейської сім'ї свідчить про знищення цілих громад у роки Голокосту. Неперевершеними були усі екскурсії Історичним музеєм Яд Вашем, які провели п. Стас Фрамкін і п. Ноа Сігал. Вже сама архітектурна задумка музею, де архітектор навмисне створює відчуття шляху — від темряви до світла, від втрати до можливості говорити про пережите, — вражає! Сам музей спрямовує погляд так, щоб не можна

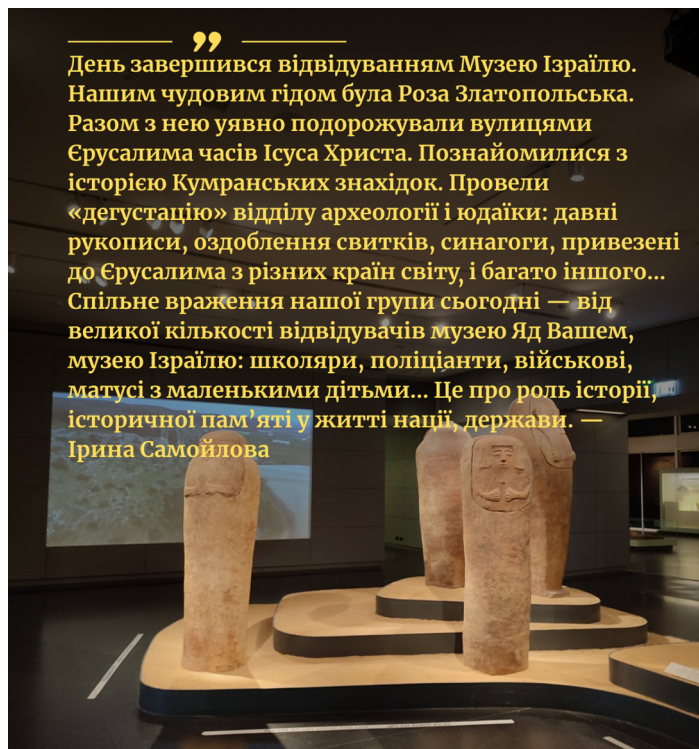
було залишитися байдужим чи відстороненим, — усі експозиції побудовані так, щоб ми простежили історію від буденного життя єврейських громад до наростання антисемітських настроїв і законів до ізоляції у гетто, переслідувань, а далі — до таборів і знищення. Кульмінацією є вихід до світла, яке прорізає бетонний простір, і Зала Імен, де 6 мільйонів жертв — це не просто цифра, а мільйони загублених життів! Відвідування Історичного музею — це не просто досвід, це зустріч із людською гідністю у найтемніші моменти історії. Найбільш емоційною була зустріч з Яковом Векслером, який був врятований ще немовлям в часи Голокосту. Пан Яків розповів нам свою щемливу життєву історію, де провідною лінією була криза подвійної належності: хто він — син польської родини, яка його врятувала і виховала, чи дитина єврейських батьків, чиїх обличчя він навіть не пам'ятав? Та з часом він зрозумів, що не має обирати між двома родинами. Його життя — це міст між двома світами, між трагедією і порятунком. Емоційна історія п. Якова — це приклад того, як можна поєднати у собі два світи і знайти внутрішню гармонію.

У цілому моє навчання було дуже змістовним, наповненим не тільки лекціями і екскурсіями, а й практикуваннями про життя харківських євреїв у міжвоєнний період, про життя і побут польських євреїв через мобільну виставку «Голоси і обличчя минулого» і про Праведників народів світу, які, незважаючи на небезпеку для свого життя, рятували тих, хто остаточно втратив надію на порятунок. І розповідати про всі заняття можна було б ще довго, тому залишаю ще певну інтригу, а раптом це буде тема наступного допису... Знання, отримані тут, є досвідом і скарбом, які я буду обов'язково використовувати у своїй педагогічній діяльності.

*Олена Савицька,
вчителька історії, м. Вознесеньск (Миколаївська обл.)*

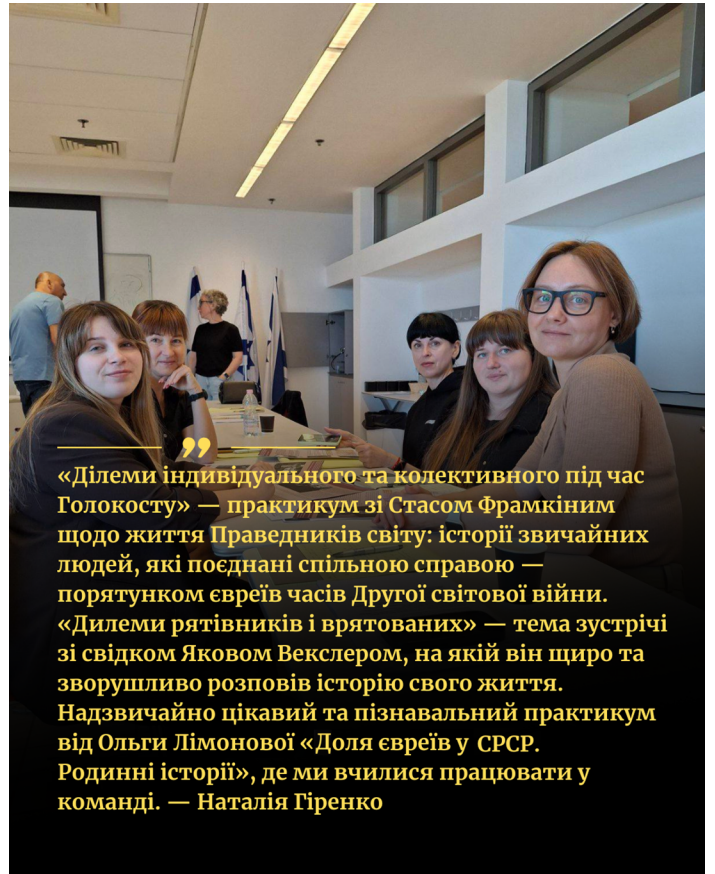

Мала за честь відвідати разом з колегами одну з нових виставок артефактів «Жива історія». За кожним артефактом особлива історія... присутні і такі пам'ятки, які оповідають історії людей, що так і не змогли прожити своє життя, пустити коріння, отримати освіту чи побудувати кар'єру... Пам'ять жива, доки є ті, хто її оберігає. Історія кожного артефакту неповторна, адже вона зберігає пам'ять про свого власника/власницю. — Катерина Яворська

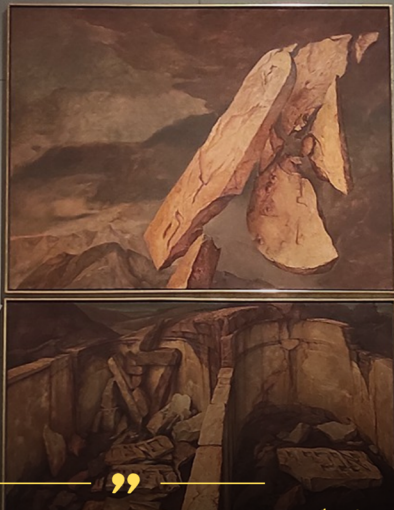

”
День завершився відвідуванням Музею Ізраїлю. Нашим чудовим гідом була Роза Златопольська. Разом з нею уявно подорожували вулицями Єрусалима часів Ісуса Христа. Позналилися з історією Кумранських знахідок. Провели «дегустацію» відділу археології і юдаїки: давні рукописи, оздоблення свитків, синагоги, привезені до Єрусалима з різних країн світу, і багато іншого... Спільне враження нашої групи сьогодні — від великої кількості відвідувачів музею Яд Вашем, музею Ізраїлю: школяри, поліцейські, військові, матері з маленькими дітьми... Це про роль історії, історичної пам'яті у житті нації, держави. — Ірина Самойлова

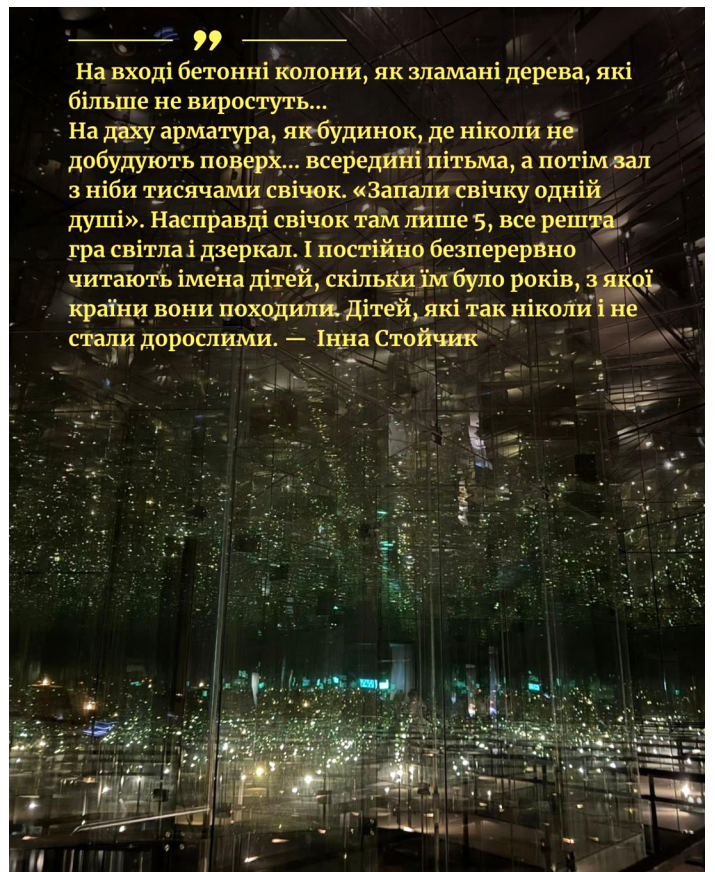
Долина Громад.
Місце, де слова стихають самі.
Де спокій не про легкість, а про глибину.
Де кожне каміння — чиесь ненаписане
продовження життя.
Тут між рядками історії раптом починаєш чути її
серцебиття — рівне, стримане, незламне.
Тут розумієш, що історія говорить навіть тоді, коли
ми мовчимо, а пам'ять може бути мовчазною, але
дуже гучною всередині.
У цьому поєднанні навчання й тиші є щось дуже
людське.
Семінар дає інструменти й сенси.
Яд Вашем дає голоси. — Юлія Іваницька

«Ділеми індивідуального та колективного під час
Голокосту» — практикум зі Стасом Фрамкіним
щодо життя Праведників світу: історії звичайних
людей, які поєднані спільною справою —
порятунком євреїв часів Другої світової війни.
«Дилеми рятівників і врятованих» — тема зустрічі
зі свідком Яковом Векслером, на якій він щиро та
зворушливо розповів історію свого життя.
Надзвичайно цікавий та пізнавальний практикум
від Ольги Лімонової «Доля євреїв у СРСР.
Родинні історії», де ми вчилися працювати у
команді. — Наталія Гіренко

Голокост — досить складна, болісна і, на жаль,
досі актуальна тема. Страшний приклад, коли
нетерпимість призводить до трагедії світового
масштабу. Мистецтво дає можливість
подивитися на події з різних ракурсів, показати
глибину людських емоцій та почуттів, простоту
і складність одночасно, візуалізувати те, що
було колись, але і досі болить в нашому серці. —
Наталія Панькіна

На вході бетонні колони, як зламані дерева, які
більше не виростуть...
На даху арматура, як будинок, де ніколи не
добудують поверх... всередині пітьма, а потім зал
з ніби тисячами свічок. «Запали свічку одній
душі». Насправді свічок там лише 5, все решта
гра світла і дзеркал. І постійно безперервно
читають імена дітей, скільки їм було років, з якої
країни вони походили. Дітей, які так ніколи і не
стали дорослими. — Інна Стойчик

ОСВІТНІ ПОДІЇ

XIV НАУКОВО-ОСВІТНІЙ СЕМІНАР ім. РОБЕРТА КУВАЛЕКА
«ІСТОРІЯ ГОЛОКОСТУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ І СХІДНІЙ ПОЛЬЩІ»

12–17 жовтня 2025 р. у Львові та Любліні відбувся XIV науково-освітній семінар ім. Роберта Кувалека «Історія Голокосту в Західній Україні і Східній Польщі». Зібралась високопрофесійна група викладачок історії, випускниць різних проєктів УЦВІГ. Семінар проводили за фінансової підтримки Конференції з матеріальних вимог євреїв до Німеччини та Польського інституту в Києві.

Учасниці семінару

Упродовж п'яти днів учасниці взяли участь в обговореннях, воркшоплах, майстерках з обміну досвідом викладання теми і вшанування пам'яті в Україні і Польщі. Змістовним центром семінару стала освітня подорож до меморіалів на місцях таборів смерті нацистської Німеччини на теренах Польщі — Майданека, Белжеця і Собібору.

Учасниці семінару обмінялися досвідом із польськими колегами з освітніх відділів меморіалів на місцях таборів смерті, які влаштувала нацистська Німеччина в роки Другої світової війни на окупованих територіях. Освітня подорож виявилась, як завжди, емоційною, складною, але, водночас, насиченою різноманітними методиками того, як зробити викладання важких історичних тем цікавим, актуальним і нетравматичним. Досвід польських освітян неодмінно буде адаптовано нашими учасницями, тож можна очікувати нові цікаві проєкти.

Джерело: УЦВІГ

Пропонуємо вашій увазі рефлексії учасниць.

*Навіяно емоціями і враженнями
після відвідин таборів смерті...*

Я — Душа...

Не та, що належить комусь одному, я — згусток усіх тих, хто не дожив, не договорив і ще багато не...

Мене несе вітер над Белжецем, над Майданеком, над Собібором...

Я не маю тіла, але маю пам'ять! І ця пам'ять — як попіл, що липне до моїх крил...

Белжець мовчить...

Земля там дихає важко, як старий чоловік, що прокидається від нічного кошмару!

Кожен камінь — це слово, яке хтось не встиг вимовити перед смертю...

Я відчуваю їхні голоси — вони не кричать, вони просто є! Їхній біль став повітрям, яким дихають дерева.

У Майданеку небо виглядає так само, як завжди.

Синіє! Усміхається! Бреше!

Бо як може усміхатися небо, що бачило, як люди перетворюють інших на тінь і дим?

Я йду між бараків, і здається, що дошки досі теплі від тіла, яке колись тут спало востаннє.

І я думаю: чи можна вимити людство від цього попелу? Чи зло має коріння в землі, чи в серці?

Собібор зустрічає мене тихо...

Наче соромиться свого минулого! Тут навіть трава росте обережно, щоб не наступити на чийсь пам'ять...

І я стою посеред цієї тиші, що важить, як свинець, і питаю: чи навчилися ми жити після цього?

Чи ми знову граємось у війну, у ненависть, у біль — тільки з іншими іменами, з іншими кольорами шкіри, з іншими мовами?

Мені боляче знати, що зло не зникло... Воно просто змінило обличчя... Тепер воно сидить у телефонах, у промовах, у байдужості.

І, можливо, найбільший табір — це світ, де люди навчилися дивитись на чужий біль і не відчувати нічого.

Я — Душа...

Я бачила, як темрява перемагала світло...

І все ж я лечу далі...

Наталія Сауляк

Програма семінару передбачала відвідування освітніх відділів меморіалів колишніх концтаборів, знайомство з досвідом викладання складних історичних тем і співпрацю з польськими колегами.

Три табори смерті — Майданек, Белжець і Собібор — це місця вбивства сотень тисяч невинних жертв, місця пам'яті та нагадування про те, на що здатні люди, коли нівелюється базове право на життя та його захист.

Відвідуючи кожен табір смерті, мимоволі замислюєшся: ким би я могла тут бути — жертвою, агресором, свідком?

Приміряючи ці ролі на себе, розумієш, наскільки важливо пам'ятати й говорити зі своїми учнями про кожну жертву Голокосту. Адже лише через особисті історії людей, які жили, мріяли, любили, а потім зникли з наших міст і селищ — зникли назавжди в газових камерах і крематоріях — усвідомлюєш, наскільки важливо, щоб кожна людина з дитинства мала умови для розвитку емпатії, співчуття й прийняття інших.

Пам'ять — це не минуле. Це наш обов'язок сьогодні, щоб подібне більше ніколи не повторилося.

Іра Левчук

XIV науково-освітній семінар ім. Роберта Кувалека «Історія Голокосту в Західній Україні та Східній Польщі», який відбувся завдяки УЦВІГ (Київ) і Польському інституту, став для мене неоціненним досвідом у розумінні важливості Пам'яті!

Анна Тіщенко

МІЖНАРОДНИЙ ОСВІТНІЙ ТРЕНІНГ «ГОЛОКОСТ ЯК ТОЧКА ВІДЛІКУ»

21–23 жовтня 2025 р. в Любліні проходив україно-польський освітній тренінг «Голокост як точка відліку», який організував Меморіал Шоа (Париж) у партнерстві з УЦВІГ (Київ) та Центром розвитку освіти (Варшава). Цільовою аудиторією семінару були українські і польські вчителі та науковці. Цьогоріч Україну представляла 21 учасниця з різних областей нашої держави.

Українські лекторки — дослідниці Оксана Сушук, Тетяна Бородіна і Надія Гончаренко — презентували власні дослідження з історії Голокосту та міжетнічного насилля у роки Другої світової війни в різних контекстах.

Основні теми обговорень у перший день роботи були пов'язані з передумовами Голокосту, а саме роллю антисемітської пропаганди, причинами вибухів насилля на початку Другої світової війни передусім у Львові та Єдвабному. Крім того, порушувалася складна тема колабораціонізму на території України та Польщі, що викликало певні дискусії. Головний запит учасників було спрямовано на вирішення питання, на яких матеріалах має ґрунтуватися викладання складних тем у закладах освіти.

Робота освітнього тренінгу «Голокост як точка відліку» в Любліні також передбачала екскурсії історичною частиною міста. Учасниці мали можливість дізнатися про основні складники життя єврейської громади Любліна в різні історичні періоди. Однак основну увагу було скеровано саме на ознайомлення з меморіаліза-

цією пам'яті про події Голокосту в місті. Зокрема пройшлися територією, яку в роки Другої світової війни було окреслено як гетто, відвідали криницю, яка залишилася єдиним нагадуванням про існування цілого єврейського кварталу, зруйнованого окупаційною владою. Яскравим прикладом нестандартного підходу до

Учасниці освітнього тренінгу

роботи з пам'яттю став ліхтар, який світить навіть удень, символізуючи пам'ять про події Голокосту, що не згасає. Ще більше вразила історія про фото, знайдені в будинку єврейського фотографа, які тепер влада міста використовує для «олюднення» будинків, що залишилися без власників. Крім того, у місті також є багато каменів спотикання, які розповідають про історію мешканців будинків, які загинули під час Голокосту. Велику подяку висловлюємо пану Володимирові, співробітнику Центру «Брама Гродська – Театр NN», за змістовну та цікаву екскурсію.

Пропонуємо відгуки та враження учасників.

Прогулянка містом-привидом. Чим ще може здивувати (звісно, не позитивом) тема Голокосту? Навряд чи це може статися з учителями, які в цій темі перебувають уже не менше ніж 20 років. Однак люблінському історикові-українцю Володимирові це вдалося. Блукання містом-привидом – місцем проживання у Любліні 43 тисяч євреїв, більшість яких було вбито у Белжеці у березні – листопаді 1942 р., вразило. Чому єврейські квартали стали привидами? Бо тут руками виселених спочатку до

гетто євреїв було повністю знищено їхні будинки, синагога, магазини та інші сліди існування єврейської громади. Так, як сьогодні робить інший ворог із нами. Вразила пронизлива історія 9-річного Гені Житомирського, спаленого з батьком у Майданеку, якому пишуть листи у невідомість польські діти.

Наталія Гриценко

У другій половині робочого дня учасниці долучилися до гарячої україно-польсько-французької дискусії щодо міжетнічного протистояння на Волині й Галичині у 1943–1947 рр. Пані Оксана Суцук представила свої дослідження й акцентувала увагу на мультиперспективності вивчення цього питання та нових дослідженнях у рамках цієї теми. Співдоповідачем пані Оксани був польський науковець Ян Пісулінський. Під час дискусії було зрозуміло, що українські та польські науковці базують свої дослідження на різних джерелах і мають свій науковий погляд на це питання.

Оксана Суцук: «Ми знову говоримо про досвід Другої світової війни сьогодні, бо цей досвід є спільним і на ньому краще пояснити поняття “геноцид”, “злочини

проти людства", "колаборація", "злочини війни", але ми, українці, вже не можемо його (цей досвід) відділити від сьогоднішніх подій, коли існує агресія росіян та їх окупація. Для мене тема міжетнічного насилля на Волині у роки Другої світової не є чужою і табуованою. Але і для мене це було викликом — репрезентувати позицію українських учених. Щиро дякую за консультації професорам Богдану Гудю, Валентині На-

дольській, Оксані Каліщук. Цей досвід для мене є цінним і важливим, особливо на шляху меморіалізації жертв Другої світової війни. Війна — це не змагання в героїзмі, війна — це не історія, війна — це жорстока дійсність і жертви... і українська делегація це намагалась донести впродовж усіх занять... Дякую Богу і ЗСУ за можливість бути почутою».

Джерело: УЦВІГ

СЕМІНАР-ШКОЛА «ВЧИМОСЯ З МИНУЛОГО — ДІЄМО ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО: НАВЧАННЯ ПРО ІСТОРІЮ ГОЛОКОСТУ І ПРАВА ЛЮДИНИ»

29–31 жовтня 2025 р. у м. Києві відбувся семінар-школа «Вчимося з минулого — діємо заради майбутнього: навчання про історію Голокосту і права людини». Протягом трьох днів учасники з 12 областей України занурилися у теми пам'яті, людяності й відповідальності, обговорювали сучасні методи викладання, створювали власні освітні інструменти та шукали відповіді на питання «Як історія Голокосту допомагає виховувати повагу до прав людини сьогодні?».

Семінар-школа «Вчимося з минулого — діємо заради майбутнього»

У програмі школи були знайомство з українським і європейським контекстом історії Голокосту, обговорення проявів і небезпек сучасного антисемітизму, аналіз прикладів заперечення й викривлення трагедії та шляхів протидії цим явищам засобами освіти.

Окрему увагу було приділено міждисциплінарному підходу, травмоутливому навчанню, роботі з навчальними матеріалами, а також створенню власних планів дій у межах програми «Гранти змін» від Інституту ім. Ольги Ленгель.

Учасники також говорили про вшанування пам'яті про нацистські та комуністичні злочини, про зміну сприйняття Голокосту й інших геноцидів у контексті сучасної війни.

Завершився семінар інтерактивною екскурсією теренами Бабиного Яру. Під час екскурсії учасники отримали можливість не лише дізнатися про історичні події, а й осмислити їх через діалог, запитання та власні емоційні враження.

Пропонуємо враження учасників.

Завжди, коли потрапляю на семінар до УЦВІГ, — це дуже потужний семінар для проактивних істориків і істориків, які хочуть підвищити свій професійний рівень і принести щось нове у свій навчальний заклад. Щодо першого дня, то дуже сподобалися паралелі щодо Голокосту в Україні і в країнах Західної Європи. Також сподобалися нові підходи між сучасною війною і Другою світовою війною. Сподобалися ті методики, які є в посібнику «Вчимося з минулого — діємо заради майбутнього», де говориться, що потрібно не тільки вчити дітей зберігати пам'ять про Голокост, а й учитися пам'ятати разом із ними цю страшну трагедію.

Леся Волох

Враження від першого дня є дуже позитивними, оскільки відбулося повне занурення в тему Голокосту. Тема дуже травматична, але завдяки майстерності тренерів це занурення, знайомство з темою відбулося дуже доступно і професійно, за що я дуже вдячна.

Ольга Довгозвяга

Бажаємо всім учасникам натхнення, плідної роботи, нових ідей і відкриттів, які допоможуть творити освіту, що формує людяність і повагу до прав людини.

Семінар є спільним заходом Інституту ім. Ольги Ленгель і Українського центру вивчення історії Голокосту. Він відбувається за фінансування Інституту вивчення та викладання Голокосту і прав людини ім. Ольги Ленгель.

Джерело: УЦВІГ

ЗУСТРІЧ ЩОДО РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВИТИ В УКРАЇНІ

2 листопада 2025 р. відбулася стратегічна зустріч щодо викликів і перспектив у галузі громадянської освіти, організована нашими партнерами — ГО «Відкритий університет Майдану».

На базі Києво-Могилянської бізнес-школи відбувся перший етап обговорення серед викладачів курсів платформи **vumonline.ua** для формування ідей стратегічних освітніх продуктів, які мали б сприяти суспільству і державі в успішному подоланні викликів у наступні 10 років та справжній євроінтеграції не лише на рівні формального виконання вимог, а й на рівні фундаментальних перетворень у суспільстві. Від УЦВІГ до обговорення долучилася Ольга Лімонова, співавторка і викладачка онлайн-курсу «Як говорити про Голокост зі школярами?».

Джерело: УЦВІГ

ПРОЄКТ «ПРИМУСОВА ПРАЦЯ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ЗАРАЗ». ШКОЛА В КЖИШОВІ (ПОЛЬЩА)

Що ми знаємо про примусову працю? Цій проблематиці, на жаль, приділяють мало уваги в шкільному курсі історії та громадянської освіти. Окремі згадки є під час вивчення теми «Окупаційний режим на території України 1941–1944 рр.», переважно з акцентом на вивчення поняття «остарбайтери». Однак тема примусової праці глибша, багатовекторна, оточена історичними паралелями із сучасною історією та створює велике поле для досліджень. Тож коли громадська організація «Київський освітній центр “Простір толерантності”» оголосила про початок проєкту «Примусова праця під час Другої світової війни та зараз», команда Великоновосілківського ЗЗСО І–ІІІ ступенів № 2 (Донецька область) у складі учениць 11-А класу Аліни Мажан та Еліни Куценко, а також учительки історії Марини Мегельбей без вагань вирішила взяти участь. Пройшовши відбір, дівчата, разом

із чотирма командами з інших шкіл, отримали можливість пройти тиждень навчання у Проектній школі в с. Кжишові (Польща). Протягом тижня учасниці проєкту досліджували локальну історію, вивчали історичні та сучасні явища примусової праці, а також ознайомлювалися з різними підходами до осмислення цієї складної теми. Важливим складником роботи стали зустрічі з міжнародними експертами та консультації з досвідченими істориками, які допомагали глибше зрозуміти історичний контекст і методи дослідження. У процесі навчання дівчата вчилися шукати та аналізувати свідчення очевидців, фотографії й документи в онлайн-архівах, працювати з різними джерелами інформації та критично їх осмислювати. Команда щиро вдячна тренеркам Проектної школи — Анні Ленчовській, Ульяні Устіновій, Наталії Понежі — за професійну підтримку, на-

тхнення та створення безпечного простору для осмислення складних і травматичних тем минулого.

Отримані знання й навички дали змогу команді не лише глибше зануритися в тему, а й створити власний освітній проєкт, орієнтований на роботу з учнівською аудиторією. Ідея проєкту виникла не одразу. Щоб зрозуміти, над яким контекстом теми працюватиме група, учасниці опрацювали великий пласт джерел в онлайн-архівах, серед яких матеріали проєкту «Примусова праця 1939–1945 рр.: спогади та історія», фото та документи ГО «Після тиші» та архіву StolenMemory. Під час збирання матеріалу було вирішено показати проблематику примусової праці через конкретні історії життя з акцентом на локальну історію. Так народилася ідея розповісти про Віру Дергачову, яка до Другої світової війни мешкала на території с. Скотувате Донецької області. Її історія дуже влучно показує різні аспекти примусової праці, від примусової депортації німецькою адміністрацією до підозр і дискримінації владою СРСР. Тобто через долю однієї людини учасниці змогли показати

масштаб і трагізм явища примусової праці під час Другої світової війни. Однак як сучасно та з орієнтацією на молодь розповісти цю історію? Команда зупинилася на коміксі, але виникло ще більше запитань. Зазвичай комікс орієнтований на більш розважальний контент, тож як укласти в нього серйозну й досить травматичну тему? Однак, попри всі перепони й вагання, дівчатам удалося створити досить цікавий продукт — комікс під назвою «Віра: шлях додому». За допомогою художніх засобів і коротких діалогів розкрито довгу історію пані Віри, і це дуже важливо, адже 80 сторінок інтерв'ю навряд чи буде читати велике коло учнів, таким чином історія людини стирається, а завдяки створенню доступного формату ніби повертається пам'ять про зламані людські долі. Комікс можна використовувати як на уроках історії та громадянської освіти, так і в позаурочній діяльності — під час виховних заходів, тематичних годин або проєктної роботи. Окрім того, команда розробила методичні рекомендації для вчителів, що допомагають ефективно працювати з матеріалом, обговорювати складні питання пам'яті, прав людини та гідності.

Наразі команда вже провела два виховні заходи для учнів 10-х класів закладу. У перспективі планується залучення ширшої аудиторії — інших класів, педагогів, батьків і освітянської спільноти громади. Ми щиро сподіваємося, що результати дослідження нашої команди стануть корисними для вчителів, учнів і батьків, сприятимуть збереженню історичної пам'яті та формуванню цінностей поваги до прав людини й людської гідності.

Методичні рекомендації до коміксу «Віра: шлях додому».

Марина Мегельбей, учителька історії
Великоновосілівського ЗЗСО І–ІІІ ступенів № 2

НАУКОВІ ПОДІЇ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СЕМІНАР ДЛЯ ІНСТИТУЦІЙ, ЯКІ ПІДТРИМУЮТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

17–20 листопада 2025 р. у Національному музеї Голокосту в Амстердамі відбувся міжнародний семінар для викладачів і дослідників історії Другої світової війни та історії Голокосту. Участь у роботі цього заходу взяли науковці й освітяни з 44 країн Європи, а також представники дослідницьких організацій із США. Організатором семінару виступила міжнародна організація Claims Conference (Конференція з матеріальних вимог євреїв до Німеччини).

Від України на цьому форумі виступив керівник УЦВІГ, кандидат історичних наук Анатолій Подольський. У виступі на тему «Виклики у дослідженні історії Голокосту під час російської війни проти України» було зазначено, що в Україні вже протягом трьох десятиліть накопичено значний досвід вивчення, викладання та збереження пам'яті про жертв Голокосту. Ця проблематика, доля українських євреїв у роки нацистських зло-

Міжнародний семінар для викладачів і дослідників історії Другої світової війни. Амстердам

чинів, є невід'ємною частиною досліджень та викладання історії Другої світової війни в Україні. Також в Україні наукові та освітні неурядові установи мають багаторічний і продуктивний досвід співпраці з Claims Conference.

Програму заходу було присвячено світовому та національному досвіду боротьби зі спотворенням та ін-

версією Голокосту, а також переосмисленню освіти про Голокост та вшануванню пам'яті про трагедію. Особливу увагу було приділено міжнародній співпраці між установами, що займаються питаннями історії Голокосту, представники яких були присутні на конференції.

Джерело: УЦВІГ

ОСВІТНІЙ ПРОЄКТ REMEMBRANCE IN DIALOGUE ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ

19 листопада 2025 р. в межах проєкту *Remembrance in Dialogue*, який організовують Інші Освіта та Austausch, було проведено воркшоп для шкільних викладачів історії, присвячений дослідженню й викладанню локальних історій Голокосту. Проєкт присвячений збереженню пам'яті про Голокост під час російської війни проти України.

У межах проєкту українська, польська та німецька команди пів року навчалися разом на лекціях і під час візиту до Франківська й наразі мають поділитися знан-

нями з учительськими спільнотами у своїх країнах. На воркшопі йшлося про методології викладання та підходи до теми під час війни. Перед педагогами виступили д-р Наталія Лазар (Музей Голокосту у Вашингтоні) з темою «Викладання історії Голокосту на основі першоджерел та свідчень: педагогічні практики та рекомендації Меморіального Музею Голокосту США» та д-р Анастолій Подольський із темою «Викладання історії Голокосту під час війни: методики та методології».

Джерело: УЦВІГ

ГО «МНЕМОНІКА» ПРОВЕЛА ВОРКШОП, ПРИСВЯЧЕНИЙ ПАМ'ЯТІ ПРО ЖЕРТВ ГОЛОКОСТУ ТА ОСВІТНІЙ РОБОТІ З НЕЮ

У Рівному 5–6 грудня 2025 р. відбувся воркшоп, організований ГО «Мнемоніка», що об'єднав освітян із різних куточків України навколо теми пам'яті про жертв Голокосту, локальної історії Сосонки і сучасних педагогічних підходів до викладання складних і чутливих тем у школі.

У воркшопі поєдналися робота з місцем пам'яті, лекції та тренінги. Під час заходу учасники ознайомилися з концепцією діджитал-музею «Сосонки: злочин і пам'ять».

Максим Гон провів лекцію, у якій розкрив метаморфози пам'яті про жертв геноциду; Олександр Войтенко висвітлив методологічні й педагогічні аспекти викладання історії Голокосту, зокрема травмоутливий підхід. Завдяки Ноа Сігал учасники також дізналися про педагогічну концепцію Меморіального музею Яд Вашем. Катерина Попова провела екскурсію меморіалом «Сосонки».

Представники воркшопу

Робота в групах під час семінару

Окрему увагу було приділено рівненському кейсу як прикладу локальної історії, з якою важливо працювати з урахуванням вікових особливостей учнів.

Воркшоп став простором для рефлексії, обміну досвідом і професійного діалогу, де йшлося не лише про історичні знання, а й про мову, якою ми говоримо з учнями про складне минуле.

Щиро дякуємо всім спікерам та учасникам за змістовну спільну роботу, відкритість до діалогу й відповідальне ставлення до пам'яті.

Проєкт «Сосонки: злочин і пам'ять» підтримував фонд EVZ Foundation. The project is supported by the EVZ Foundation.

Інформація ГО «Мнемоніка».

Джерело: УЦВІГ

Наводимо враження учасників для роздумів.

Воркшоп у Рівному залишив той самий «післясмак», за який хочеться дякувати!

Коли їдеш додому й усвідомлюєш: питань не залишилося, а, навпаки, з'явилося більше ясності, напрямку й внутрішньої впевненості, куди рухатися далі!

Все було настільки методично, послідовно й професійно, що навіть складні речі лягали на свої місця легко й логічно! Це той формат, де не вигоряєш, а навпаки — підживлюєшся ідеями, досвідом і людьми! Бо саме люди — важлива частина таких заходів! Це ті, з ким виявилась на одній хвилині, навіть якщо бачила когось уперше!

І ті, з ким уже пройдено не один захід, десятки дискусій і сотні ідей!

Різні, але кожен — по-своєму неймовірний!

Наталія Сауляк

Щиро рада була долучитися до воркшопу від ГО «Мнемоніка» в м. Рівному.

Два дні роботи з темою пам'яті про жертв Голокосту, локальної історії Соснонок та чутливих педагогічних підходів. Лекції, тренінги, екскурсія й важливі розмови про те, як говорити з учнями про складне минуле, — все це створило неймовірний простір для професійного діалогу й рефлексії.

Щира подяка організаторам і тренерам Максиму Гону, Олександрі Войтенку, Катерині Поповій за зміст, поради і підтримку, атмосферу й мотивацію. Було по-справжньому.

Особливо тішусь зустрічі зі знайомими колегами та новим цінним знайомством — такі люди роблять професійну спільноту живою й сильною.

Ольга Іваницька

ПРОЄКТ «КАМЕНІ СПОТИКАННЯ»

Чотири відкриття Каменів спотикання цієї осені

Цієї осені на вулицях Києва з'явилися чотири Камені спотикання — в Подільському, Шевченківському, Печерському і Святошинському районах. Невеликі латунні таблички, на яких зазначені імена і дати життя киян, які за часів Другої світової війни чинили спротив окупантам, рятували цілі родини і віддали за це життя, які в надскладних умовах обирали людяність.

Ми завершили важливий публічний етап проєкту і вдячні всім, хто був до нього долучений.

Чотири церемонії відкриття протягом місяця.

Договори, домовленості (письмові та усні), розклеювання паперових плакатів на вулицях, розв'язання непередбачуваних складнощів, пошук підрядників.

Більше ніж 150 людей, які приходили вшанувати пам'ять киян, на честь яких встановлені Камені: німецькі й українські історики, військові, викладачі і вчителі, рідні вшанованих людей і дослідницькі команди, які складали їхні біографії, журналісти і знімальні групи, студенти і підлітки, наші друзі й партнери.

Представники Посольства Німеччини, які брали участь в усіх церемоніях: Посол Гайко Томс, політичний референт Томас Дромгуль, керівниця відділу культури

Ми постійно говоримо з дітьми, що ми вивчаємо історію, щоб не повторювати помилки минулого. І чомусь постійно ці помилки минулого повторюються. Проте я вірю, що той, хто намагається перебороти байдужість, той, хто намагається перебороти втрату пам'яті, все ж буде потім винагороджений перемогою.

— Ольга Лімонова, вчителька, дослідниця чотирьох біографій

Ліза Гайке і співробітник Посольства Джіль Берггоф-Перейра.

Представниці відділу культури Посольства Діана Яблонська та Софія Федорак, які щиро підтримували проєкт, — навіть готові були разом з командою розвішувати постери-запрошення, навіть о 8-й ранку на Святошині.

Пам'ять передовсім є дією, і дією, яка найкраще маркує турботу і підтримку, і також відповідальність. Це якісь шари відповідальності, які ми носимо за собою. Це також опора, яка в нас є, на яку ми можемо покладатися і з якою ми існуємо в щоденні. Це також про те, що ми бережемо, і які ціннісні вибори робимо.

— Катерина Осипчук, дослідниця двох біографій

Я вважаю, що пам'ятати потрібно не тільки зараз, коли йде війна, але взагалі потрібно пам'ятати про тих, кого з нами немає, щоб ця пам'ять передавалася поколінням, щоб цей ланцюжок не переривався, щоб наші діти знали і відчували своє коріння.

— Ірина Хортова, онука Якова Винокура, дослідниця його біографії

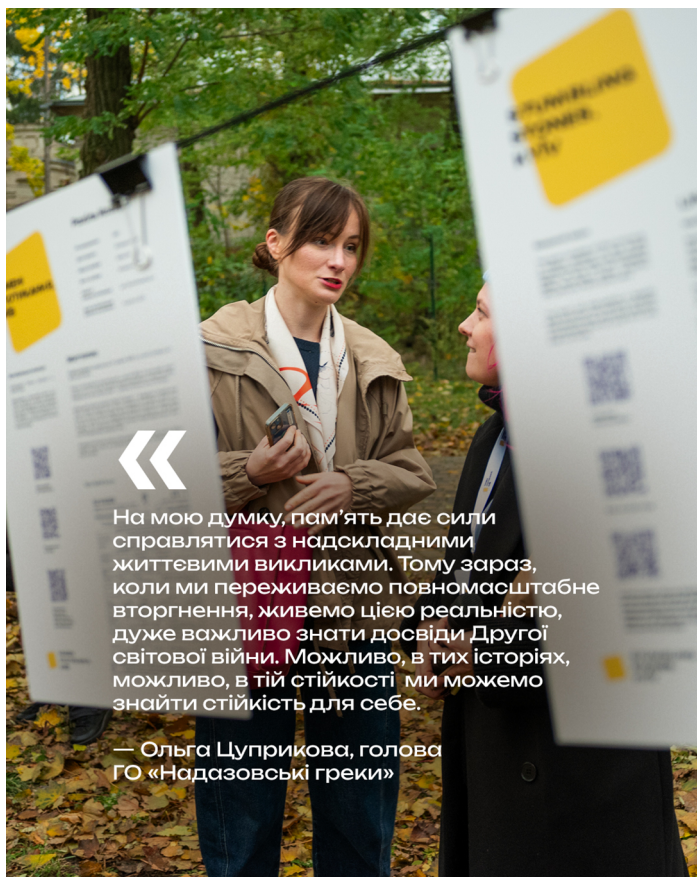
У нас було забрано нашу версію Другої світової війни. І сьогодні, повертаючи в публічний простір імена простих людей, які втратили своє життя, ми насправді робимо дуже велику роботу. І це теж певна частина тієї війни, яку ми ведемо проти Росії, намагаючись вибудувати свій наратив, свою історію Другої світової, не приховуючи нічого і несучи відповідальність.

— Олександр Воронюк, вчитель історії, ментор дослідницьких команд

На мою думку, пам'ять дає сили справлятися з надскладними життєвими викликами. Тому зараз, коли ми переживаємо повномасштабне вторгнення, живемо цією реальністю, дуже важливо знати досвіди Другої світової війни. Можливо, в тих історіях, можливо, в тій стійкості ми можемо знайти стійкість для себе.

— Ольга Цуприкова, голова ГО «Надазовські греки»

І коли ми з учнями починаємо виходити на питання історичної пам'яті, коли обговорюємо, як ми пам'ятаємо, вони завжди кажуть, що нам дуже важливо правильно вивчити ці події, щоб розуміти, коли наші сусіди брешуть або відверто маніпулюють, щоб мати чим протистояти в соцмережах.

— Леся Юрчишин, вчителька історії

Троє прекрасних підлітків-волонтерів, які нам допомагали.

Шестеро вправних майстрів із київських ШЕУ, Київ-зеленбуду і майстер Олексій, який урятував наше відкриття на Печерську.

Поліція, яка чергувала на кожному з відкриттів і гарантувала нам безпеку.

Неймовірні партнери Бібліотека для дітей ім. Т. Г. Шевченка і науково-дослідницька школа «Базис», які не просто долучились до організації, а й забезпечували укриттям, захистом від дощу, технікою і всебічною підтримкою.

Понад 800 фото, кілька сотень відеофрагментів.

Команда проєкту, завдяки якій це все відбулося: Анатолій Подольський, Ульяна Устінова, Віталій Бобров, Надія Уфимцева, Анна Сідельнікова, Галина Корнієнко, Дана Верстак, Жанна Подольська.

І найголовніше, чотири імені, які ми повернули в міський простір.

Загалом у Києві вже встановлено 14 Каменів спотикання на честь людей, переслідуваних нацистським режимом. І якщо ви не змогли долучитись до відкриттів цієї осені, відкривайте мапу Каменів на сайті проєкту, шукайте їх на вулицях міста, йдіть разом із друзями. Згадуйте імена містян, які працювали, вчилися, кохали, співали, боролись, ризикували — наповнювали Київ життям.

Проєкт ініційований Посольством Німеччини в Києві й реалізований Українським центром вивчення історії Голокосту у співпраці з Освітнім центром «Простір толерантності» та КМДА.

Мапа каменів спотикання.

Інформація: Допис УЦВІГ у фейсбуку

ПОЛЕМІКА

МІЖ БЛЮЗНІРСТВОМ, БАЙДУЖІСТЮ І РОСІЙСЬКОЮ ПРОПАГАНДОЮ. ІСТОРІЯ НЕСТВОРЕННЯ МУЗЕЮ БАБИНОГО ЯРУ

Музей історії міста Києва опублікував дослідження відомого українського історика Віталія Нахмановича про історію намагання створення Музею у Бабиному Яру, боротьбу за історичну пам'ять про цей злочин і трагедію в історії України часів Другої світової війни, боротьбу, що триває дотепер.

Нахманович Віталій. Між блюзнірством, байдужістю і російською пропагандою. Історія нестворення музею Бабиного Яру // Київ і кияни : матеріали щорічної науково-практичної конференції, м. Київ, 17-18 листопада 2025 р. / відп. ред. А. Сушко ; ред. кол.: О. Друг, В. Івакін, В. Нахманович, С. Панькова, А. Турчанінов. Київська міська державна адміністрація, Департамент культури; Музей історії міста Києва; НАН України. Інститут історії України, Інститут археології. Київ : Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2025. Вип. 17. С. 129-195.

Повний текст дослідження Віталія Нахмановича.

Джерело: УЦВІГ

ДОКУМЕНТАЛЬНА РАДІОПУБЛІЦИСТИКА ПРО ДРУГУ СВІТОВУ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР ПАМ'ЯТІ

Цю трисерійну документальну роботу створено з глибоким зануренням у живу пам'ять — зі свідченнями учасників і очевидців, із голосами старших рідних і тих, кому довелося стати носіями та дослідниками цих історій. Вона звучить по-особливому зараз, коли досвід війни знову є реальністю для кожного з нас.

Серія «Покарання і відплата. Як змінився світ після Другої світової?» звучить як довгий лист для нас май-

бутніх, як попередження очікувань та сподівань, як обов'язкова робота над помилками та із задачами, які залишило по собі ХХ століття.

Серед експертів, які долучилися до створення радіофільму, директор Українського центру вивчення історії Голокосту Анатолій Подольський.

Радіопубліцистика про Другу світову війну.

Джерело: Допис УЦВІГ у фейсбуку

НОВИНИ БІБЛІОТЕКИ ЦЕНТРУ

Сергій Бовкун. Єврейські сюжети Житомирщини. Житомир : Рута, 2025. 184 с., 54 іл.

Основу книги складають краєзнавчі статті автора, опубліковані в період із 2003 до 2023 р. у рубриці «Край рідний» обласної громадсько-політичної газети «Житомирщина». Усі тексти об'єднані єврейською тематикою. Книжка містить три розділи: перший розповідає про маловідомі сторінки біографій визначних євреїв, життя яких було пов'язане з Житомирщиною; другий — про трагічні сторінки історії; третій — про «єврейську столицю», місто Бердичів.

Політичні та історичні аспекти розвитку єврейських громад України і країн діаспори в контексті сучасних викликів : монографія / А. Ю. Подольський (керівник авторського колективу), О. Л. Воронюк, С. І. Гірік, О. В. Козерод, Є. О. Котляр, В. А. Ліхачов, І. С. Монолатій, І. В. Туров, Р. П. Шляхтич. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2024. 360 с.

Пропонована наукова праця містить аналіз нинішньої політичної та соціально-культурної ситуації єврейської спільноти України під час російської агресії та війни проти України. В рамках зазначеної науково-дослідної теми було насамперед приділено увагу вивченню різних аспектів сучасного стану єврейської громади України, особливо ставлення цієї спільноти до

російської агресії та участі українських євреїв у протистоянні країні-агресорці.

Дослідження проводили співробітники Центру єврейської історії та культури Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України та підтримали вчені з інших наукових установ. Монографію підготовлено за результатами виконання науково-дослідної роботи «Політичні та історичні аспекти розвитку єврейських громад України і країн діаспори в контексті сучасних викликів».

АНОНС НАСТУПНОГО НОМЕРА

1. Круглий стіл «Українське суспільство і пам'ять про Голокост».
2. Нові видання Центру.
3. Новини бібліотеки Центру.
4. Оголошення.

Адреса редакції:
Український центр вивчення історії Голокосту
вул. Генерала Алмазова, 8, оф. 109
01011, Київ-11, Україна
Тел./факс: +38 (044) 285-90-30
www.holocaust.kyiv.ua
e-mail: uhcenter@holocaust.kyiv.ua

Редакційна колегія:
Любов Кременець
Анатолій Подольський
Олена Пазюк

Дизайн, комп'ютерна верстка:
Марина Кулікова